

DÉDAPÁM TÖRTÉNETE

1800-1867

Dédapám, apám nagyapja a keresztény naptár szerint 1800-ban Szent Szilveszter napján született Galíciában az egyik Tarnow melletti faluban. Azért mondhatom, hogy egyikében, mert Malinovó tulajdonképpen három falu volt, csak a hatóság tekintette egynek, de mindhárom résznek ugyanaz a neve volt. A három községet hívhatták volna Tarnow külvárosának, annyira összenőtt a gubernium fővárosával – amit az öregek még vajdaságnak nevezek – hogy minden átmenet nélkül folyt össze a város a három faluval. A falvak is egyformák voltak, a házak mind boronafallal készültek, csapolva, és zsindellyel fedve. A bádogfedés a gazdagság jele volt. A kémény és a kandalló ritkán téglából rakva, de inkább vesszőből fonva és sárral tapasztva volt. Ha egy falu leégett, ami még békeidőben is előfordult, még inkább a nyolcszázas évek háborús világában – Napoleon állandóan arrafelé csavargott – falu szó szoros értelmében vett hült helyét csak az égre meredező kémények mutatták. Egy süket ember meg se tudta volna megkülönböztetni a falvakat egymástól, a tájékozódást csak a fül segítette. Egyikben jiddisül gajdoltak, a másikban polyákul povedáltak, a harmadikban az ukrán járta, amit az ottaniak ruténnek hívtak, és az orosz határ túlsó oldalán kisorosz volt a hivatalos neve.

A dédit Gutmannak hívták, azért, mert az askenázi királynő – hogy Allah növesse nagyra a szakállát, ahogy a néha errefelé járó muzulmánok rutinból hozzátették, – elhatározta, hogy német szokás szerint mindenki viseljen vezetéknevet, ami elég furcsán hangzott egy szakálas-pajeszos pónem esetében. Az elnevezés úgy történt, hogy a beamterek végigjárták az utcákat, az ott lakóknak egyforma neveket adtak. Ez azért is volt célszerű, mert a házakra királynő még nem szögeztetett bádog számtáblákat és így a névből ki lehetett a címet is találni. A táblák csak a császárné fiának jutottak eszébe.

A jólelkű császárné szíve majd megszakadt, amikor a kollégái unszolására el kellett foglalnia a szép Galíciát, és Königreich Galizien und Ladomerien néven az amúgy is óriási birodalmához kellett csatolnia. Így lett az ő birodalma nagyobb, mint az addig rekordméretű Lengyelország. Így könnyű nagyobbak lenni. A Ladoméria a szót a tucatnyi Vlagyimír név egyikéből fabrikálták, még az ősidőkben.

A dédit a rabbi Izidor ben Jákob néven jegyezte be hitközség nagy, ívméretű zöld-fekete csíkos anyakönyvébe, de előírászerűen a Gutmann

nevet is odaírta, ám megvetése jeléül, gót betűkkel. A születési dátumot már tisztességesen szerepeltette, a teremtés, pontosabban, az ember, Ádám és Éva megalkotásától számított 5559. évben. Közben, míg blokk-betűkkel végezte hivatali munkáját, perlekedett az Úrral: Ha már olyan régen meg vagyunk születve, igazíthatnál rajtunk egy kicsit.

Az újszülött apja húsvágó volt. Bódéja amolyan női kocsmapótló volt, mert a steti női lakosai ott beszélgettek, és amikor egy harmadik be akart kapcsolódni a pletykázkodásba, azzal a kérdéssel fordul a többiekhez: Kit szidtok?

Az, hogy Izu, – mert ez lett a gyermek beceneve – Szilveszter napján született különös örömet jelentett a családnak. Nem azért, mintha a híresen antiszemita római pápa neve napját megünnepelték volna, hanem azért mert a keresztény újévek napja környékén – ebből is kettő volt, a katolikus és a pravoszláv – nagyon megnőtt a bodega forgalma. Ilyenkor minden háziasszony kitesz magáért és a legfinomabb falatokat teszi az asztalra. A zsidó asszony, természetesen, csak kóser, rituálisan vágott húst ad a családjának, de se a plébános, se a pópa nem tiltja a híveiknek, hogy kóser húst egyenek. Ez ugyan drágább, pláne az ünnepek környékén, de biztosan jó minőségű és a húsvágó nem csap hozzá túl sok mócsingot, csak annyit amennyi a leves ízéhez szükséges. Ha a sakter, a tehén levágásával megbízott, és arra kiképzett hitközségi hivatalos személy, aki több volt, mint egyszerű iparos, pont a csúcsforgalom idején volt távol, halaszthatatlan üzleti okból, például marhavásárlás céljából, meg lehetett kérni az ukrán, vagy lengyel kollégát, akik mind kívülről tudták a rituális vágás egyszeregyét, a feladat elvégzésére, és munkadíj gyanánt egy szép combot kaptak.

A szülők a megfelelő templomi ceremónia után, nagy örömmel és, a téli hideg miatt, jól bebugyolálva vitték haza a kis Izut, akit különösen féltettek, mert már négy kislányuk volt kis deszkakoporsóban kinn a temetőben. A kis Gutmann-lányokat egymás után vitte el az Úr, mindegyiket Szorelének nevezték el, abban a reményben, hogy a Mindenható már megelégedi a család szóra sem érdemes apró, és mindenkinél előforduló bűneinek ilyen kegyetlen megtorlását.

Ízu, ahogy megtanult járni, élénk, izgó-mozgó fiúcskává cseperedett. Bárhogya is óvták szüleik egyetlen gyermeküket, nem tudták egész nap otthon tartani. Be-bejárt mindhárom faluba, játszott az ottani gyerekekkel és önkéntelenül ráragadt mind három nyelvre. Sose tévesztette el, kivel, milyen nyelven kell beszélni. Amikor otthon az Úrral beszélt, amit minden

előírt alkalommal meg kellett tennie, azt nem értette, csak mormolta az előírt szöveget, hogy üdvözlje a frissen sült kenyeret, vagy az első tavaszi gyümölcsöt. A német beszédet is értette, mert hisz apjának gyakran akadt dolga hivatalos emberekkel, főleg adóügyben, mert a hatóság a hússzék ellenőrzését ráhagyta a hitközség embereire, akik sokkal alaposabbak voltak, mint a hivatalos egészségügyi ellenőrök, mert ezek csak feletteseiknek tartoztak számadással, de a rabbik magának az Úristennek voltak felelősek.

Lassan vége szakadt a gondatlan gyermekornak és elvitték a tanítóhoz. Elképzелhetetlen volt, hogy ne járjon a héderbe. Játsszótársai a másik két faluban nem is értették, mit csinál Izu napközben a sұлban a többi gyerekkel, akik mind körülülnek egy bácsit és egész nap kántálnak egy érthetetlen szöveget. Nem jiddisül beszélnek, hisz azt a lengyel és ukrán gyerekek értették volna. A héderben a gyerekek a szent nyelvet tanulták, amelyet hétköznap nem lehetett használni, nehogy a szentség lekopjon róla. Héber imákat tanultak, megtanultak ezen a nyelven írni is. A zsidó gyerekeknek a betűk ismerősek voltak, de hiába hengegtek tudományukkal, a parasztgyerekek nem is értették, mi ebben a krix-kraxban a pláne. Más a héderben nem is tanultak. Számtan, mértan szóba se kerültek, sőt még a héber nyelvtan se szerepelt a tantervben. A biblia nyelve már jól le van írva, mégpedig hiba nélküli kaligráfiával, ha valami magyarázatra szorul, arra ott van a jiddis nyelv. Azt pedig nem kell tanulni, azt mindenki az anyatejjel szívja magába.

Mivel a tanulók körbeülték a mestert, akinek csak egy tankönyvből állt a könyvtára, voltak, akik a tanítóval szembe találtak helyet. Ezek bizony fejjel lefelé szokták meg az olvasást, és a zsinagógában is fordítva tartották az imakönyvüket. Ezért a tudományért a tanulók a mesternek hetente, beosztás szerint, egy-egy szép darab marhacombot vittek ajándékba. Ízunak ez ingyen volt, a többi szülőknek, viszont Izuéknál meg kellett vásárolni pengő koronáért, vagy a saját holmijukra kellett cserélni.

Izu jól haladt a tudományokban. Az olvasás olyan jól ment, hogy a mester megígérte, ha majd az előírt kort eléri, biztosan megengedik neki, hogy ő mutassa a tóra szöveget a rabbinak. Otthon eldicsekedett sikerével. Apja úgy érezte, a Mindenható, fiával kompenzálja őt a négy kis koporsóért. Apja tudta, hogy ezt a nagy megtiszteltetést illik honorálni. Ennek Galícia-szerte, de lehet, hogy az egész galutban, szabott ára van: a fiú apjának, ha nem egészen koldus, egy ezüst mutató-pálcát illik adományozni a zsinagógának. Az üzlet rendesen ment, mert a háború ugyan folyvást folyton folyt, de az Úr irgalmából az ő vidéküket elkerülte

és most éppen az oroszokat pusztította a szomszédban, akikért, tulajdonképpen, nem is nagy kár, mert gonoszul bánnak a zsidókkal.

Majd a nagy Napoleon jól megadja nekik!

Izu apja már kifundálta, milyen szakmára taníttatja a fiát. Azt találta ki, hogy nyeregkészítőnek taníttatja a fiát. Amióta a világ világ, a környéken mindig volt egy kis háború, kivéve azt a rövid időt, amíg Napoleon a Szentföldön tartózkodott, hogy visszaszerezze az őshazát a zsidóknak. Mondogatták az okosok, hogy a nagy császár tulajdonképpen zsidó, mert anyja lánykorában összefeküdt egy zsidó ügyvéddel. Ezekről az olasz nőktől minden kitellik, csak követik fő szentjük példáját, aki egy szentháromság nevű illetőtől fattyút szült nekik, akit kineveztek messiásnak.

Amíg háború van, addig van huszár és vértés és dzsidás, és ezek nem szórén ülik meg a lovat, mint a suttyó falusi legények, tehát mindig jó árat fizetnek a bécsi felvásárlók, mert a kincstári nyeregmanufaktúra nem tud annyi nyeret gyártani, ahány huszársegg van a hadseregben. A nyeregiparral biztos kenyér lesz Izu kezében. Marhabőr neki ingyen van, csak a bőr kikészítéséért kell fizetni hál'istennek (bocs', hogy nevét indokolatlanul szájamra vettem). A tímár műhelye a steti szélső házain is túl van a patak partján az orrfacsaró bűz miatt, de hát kölnivel nem lehet a bőrt tartósítani. Amíg tart a háború, addig a hadikincstár bécsi ügynökei felvásárolnak minden bőrárut, hogy ropogós friss bőrral szereljék fel a balmehomen-katonákat, akik közé őket nem veszik be. A tanításért a tímárnak nem kellett fizetni, de hetente egy szép felsál került a mester asztalára.

Izu jókötésű fiúvá fejlődött, a nyergesnél már-már családtagnak számított és erre maga is igyekezett, mert a mester lánya, Miriam igencsak tetszett neki és remélte, hogy szüleik ingyen, minden közvetítő szipirtyó nélkül összehozzák őket. Ám ha ez sikerül, akkor a kiszemelt kale csak két copf árát bukik a seften – elmékedett Izu – a lánynak is megéri két szép hosszú fekete copfjaival fizetni a házasság gyönyöreierért. Ezt is meg lehet oldani. Hátha a rabbi nem tudja meg, hogy én megkérem Miriamot, hogy péntek esténként, ne vegye le a parókáját, és akkor nem lesz a koponyája olyan csupasz, mint a térde.

Lassan kitanulta a nyeregkészítés fortélyait és már évek óta taposta a felnőttkor reményei szerin hosszúra nyúló országútját és még mindig csak a padból nézte sóvárogva a tóraolvasó bimát, és nem kevésbé sóvárogva

Miriam fényes, fekete, sokat ígérő copfjait, amikor Waterloonál beütött a mennykő. A nyeregfelvásárlók, egyszerre elmaradtak, parasztnak is a csűrjükben rohadt a kivételesen jó termést hozó gabona, és még az ünnepeken sem vásárolták meg a szokásos szép omlós bélszínnek valót. Általános córesz kapott lábra, pedig nem József hozta rájuk hét szűk esztendő.

A család összeült, és még a rabbit is megkérdezték, sokáig tarthat-e ez a háború nélküli időszak?

– Olyat kell készíteni, ami békében is kelendő. A csizma békében is kopik,

Így lett Izu, az előkelő nyeregkészítő iparosból – suszter.

A szülőknek is feltűnt Izu és Miriam természetellenes kapcsolata. Pusmogtak egész nap, munka után együtt sétáltak, néha órák hosszat ültek a patak partján és szótlánul nézték egymást. Kapcsolatuk ellen senkinek semmi kifogása nem volt és nem is lehetett. Izu szép szál legénnyé fejlődött és Miriam is formás-bögyös lánnyá lett, és az avatott asszony-szemek dolgos, tiszta feleséget és sok kis Gutmannt néztek ki belőle. Mid két család, ha nem is tehetős, de tisztességesen megél. De mégis valami nem stimmel, valaminek rossz szaga, bűnös illata volt. Ősi tapasztalat, hogy az ilyen szerelemszerű kapcsolat rossz vért szül.

A jó házasság az alapja a szülők sokszor bonyolult és elhúzódo tárgyalássorozata, gyakran tapasztalt házasságszerző moderálásával. A Biblia is megírja, hogy mi történt Sámsonnal, aki beleszeretett egy filiszteus Mata Hariba, akit a nő tartótisztje utasított Sámson ágyába. A nő nem is bánta, és szívesen teljesítette hivatali és honleányi kötelességét, de Sámson előbb dús haját vesztette el, majd, öngyilkos merénylőként ellenségeit volt kénytelen Delilástól magával vinni a sírba. Dávid király példája is mutatja, mit tesz a szerelem egy amúgy jóra való emberrel. Beleszeret valaki más feleségébe és annak a férjét halálba küldi.

Egy szóval az ilyen gyanús kapcsolat rossz vért szül. Az a legbosszantóbb, hogy semmilyen érv nem szól ellene, és mindkét apa tudja, hogy nehéz szívvel áldásukat fogják adni a hüpe alatt boldog szeretettel összefonódó párra. Azt is tudják az örömszülők, hogy nem ez lesz az első csókjuk. Még jó, ha nem bújtak el már előbb a szénakazalba.

A házasság példaszerűen sikerült. Miriam éjszakára se vette le a parókáját és ennek megfelelően egy év múlva megszületett az első gyerekük, de nem sokáig örülhettek a gyermekáldásnak. A kicsit elvitte a

torokgyík. Szegény kicsi féreg nem tudott megnőni. Így nem lett Miriamnak dolga a háznál és elkezdett anyagilag segíteni a kis, kétszemélyes család háztartásában.

Lánykorában bejárt a városba, és segített Böhm ügyvédnek ellátni magát. Az ügyvéd özvegyen, egyedül élt az emeletes házban, és fia is ritkán volt otthon, mert katonaiskolába járt. A ház rendben tartása nem járt sok munkával, csak a két férfi – az apa és fiú – távoltagezése okozott kis gondot. Házassága után ezt az állást feladta, de most, más dolga nem lévén, eljárt Böhmékhez másnaponként takarítani és tejet is hordott az ügyvéd úrnak, aki a Nemesi Bíróságon volt bíró. Ez amolyan becsületbíró volt, ahol az öreget annak ellenére alkalmazták, hogy maga nem tartozott a nemességhez. Most, hogy nem hajadon, hanem férjes asszony volt a bejárónője, doktor sem ficánkolt annyit, vagy talán csak az idős kora miatt szelídült meg. A fiatalúr pedig ritkán került haza, és nem is volt olyan ficánkolós típus. Jó barátságba került Izuval. Együtt jártak a folyóra halászni, és a zsákmányból Miriám töltött halat készített. A fiatal emberek néha politizáltak. A kadétot főleg a politika és a politikusok utolsó érve érdekelt. Számára ez pedig, az ágyú volt, lévén Jozef Zakariás tüzértiszt-növendék a hadi középiskolában.

Izu műhelye sem ment valami fényesen. A háborús konjunktúrának vége volt, a katonákat leszerelték, a parasztnak vagy a háborús pusztítás döntötte romba a vagyonát, vagy ha volt valami kis pénzecskéjük, azt a pénz leértékelése vitte el. Izunak termékprofilt kellett váltania. A csizmadiaműhelynek, ahol most csizmát, papucsot szabott, valami speciális termékre kellett átállnia. Még mindig a huszár csizmák tűntek a legjobb megoldásnak. A császár rengeteg katonát állomásoztatott Galíciában, és az ide vezényelt tisztek ezt az elhagyatott isten háta mögötti országrészt unalmas büntetésnek tekintették. Ha valakit, mondjuk, a napfényes Milánóból egy galíciai garnizonba helyeztek át, azt fegyelmi büntetésnek érezte. A csatater helyett kártya-csatateren vitézkedtek. A tisztek pénze általában állandó maradt. Ha valaki vesztett, azt a pénzt a másik bajtársa megnyerte.

Ami a csizma-bizniszt illeti, tudni kell, hogy a huszártisztek felszerelését maguknak kellett finanszírozni, ellentétben a bakatisztekkel, akiket a kincstár öltöztetett. A gyalogságnál csak a sarzsik hordtak csizmát, a lovasságnál pedig mindenki csizmában járt. Ergó, a huszárcsizma látszott a legkelendőbb terméknek. Mellesleg a huszárcsizmát a civil urak is szívesen vásárolták, míg az infanteriszt lábbelik senkit sem csábítottak. A parasztnak bocskora az más iparosok profilja volt.

A zsidókkal szembeni antiszemitizmus a falvakban nem volt érzékelhető. A zsidóknak nem lehetett földtulajdonuk, így a parasztoknak nem jelentettek konkurenciát. Ezt elsősorban a városok, elsősorban német nemzetiségű iparosai gerjesztették, akik gyűlöltek a versenytársaikat. Sok tanult ember, a nép egészségéért aggódó értelmiségi is szította az antiszemitizmust, pedig ebben az időben, XIX. század első felében a zsidók, mint értelmiségi konkurensok még nem jelentkeztek, csak, mint az italmérések bérlőit korholták őket, hogy itatják a népet. Ez annál is rosszabbnak tűnt számukra. mert látták, hogy ők nem isszák a pálinkát, csak árulják.

A legnagyobb antiszemita hullám a kolerával egyidőben érkezett. Eredetileg állítólag Indiából jött, és az időnként aktuálissá váló lengyel felkelés leverésére jött orosz csapatok hozták magukkal. Onnan gyorsan átment Galíciába és Magyarorszáig meg sem állt. A karantén vagy ahogy nálunk mondták a tilalomfa nem ijesztette el az amúgy még fel sem fedezett kórokozót.

Ellene a legadekvátabb ellenszernek tűnt a kútmérgezés vádjával kombinált vérvád. A kútmérgezésnek az volt az alapja, hogy a hatóságok, valamilyen vegyszert szórtak a kutakba, amitől a kolerának semmi baja sem lett.

A vérvád évszázados hiedelmen alapul, jelesen azon, hogy a zsidók keresztény gyerekek vérével kelesztik az élesztő nélkül készülő pászkat. Ez ellen a filoszemitizmussal nem vádolható római pápa is felszólalt, és tárgyban kelt enciklikájában kifejezte, hogy vannak neki emberei, akik minden tudományban, így a judaisztikában is járatosak. Öszentségem tőlük tudja, – szolt a pásztorlevél – hogy a zsidók mindenféle vér fogyasztásától tartózkodnak, és a rituális húsvágást is úgy végzik, hogy az állat vérének kifolyatják.

Ellentétben a szomszédos országgal, Oroszországgal, az antiszemitizmus az osztrák birodalomban se most, se máskor nem fajult pogrommá. Ez az esemény, úgy látszik, nem nélkülözheti az állami támogatást és a hivatalos szervezést. Izu és családja most nagyobb baj nélkül megúsza és nem követték földiek és hitsorsosai példáját, akik átköltöztek magyar területre. Ez nem jelentett akkor más országot, nem kellett határokon átmenni, nem kellett útlevél sem, de kivívta még az ottani, a liberális és reform szellemű nemesség rosszallását is, mert a galíciai zsidók, zömmel szegényebbek voltak, mint az ottan régen letelepedett, zömmel a cseh és morva vidékekről származó hitsorsosai és jobban is kötődtek a talmud előírásaihoz. Ruházatuk is inkább a lengyel

parasztok ünneplő viseletét követte. Napjainkban is ez a jámbor zsidók jellegzetes viselete szerte a világon mindenütt. Nem tudok arról, hogy Magyarországon a középkor óta spontán népi pogromok lettek volna. Maga a holokauszta sem nevezhető pogromnak, ahhoz úgy viszonylik, mint a falusi kocsigyártó bognár műhelye a Ford-féle T-modell futószalagjához.

A cipésműhely egyre kevesebb rebachot hozott. Nem csináltattak az emberek csizmát vagy nagyon óvatosan jártak és a csizmák az istennek (bocs) sem akartak kopni. Miriam visszatért a tej-forgalmazáshoz. Járt a Malinovót, felvásárolta a tejet azoktól, akiknek volt egy tehénkéjük, és Izu bekocsizott a városba, és a piacon árulta a tejet, vagy a belőle készített túrót. Ezt nem szívesen tette, jobban szeretett csizmákat szabni-varrni. Mint susztert jobban meg is becsülték, mint tejesembert. Egyszer be is választották a hitközség felügyelő bizottságába, de összeveszett a rabbival, mert egy szórtüsző-gyulladás miatt leborotválta szép rozsdavörös szakállát. Miriam örömmel szemlélte férje új arcát, amelyet igazából még sohasem látott „meztelenül” és még szebbnek találta. A közösség, élén a rabbival azt gondolta, hogy Izu hitehagyott lett, és a modernnek számító, német, eretnekszagú, nájmódi hívéül szegődött.

Izu komoly kihívás elé nézett. Vagy hagyja megnőni szakállát, és akkor kibékül a rabbival és a rabbin keresztül a Mindenhatóval, nem beszélve a szomszédokról, vagy kockáztatja felesége szerelmének elvesztését, annak minden következményével együtt. Nehéz probléma, amelyre a talmud bölcsei sem adnának szakvéleményt. Addig morfondírozott magában, amíg maga a sors nem kínált megoldást.

Egyszer csak a keresztény állami időszámítás szerint, 1846-ban különös dolgok történtek Galícia-szerte. Hivatalosnak tűnők jelentek meg mindenfelé, akik a parasztok sanyarú sorsáról suttoztak és a hatóságok nem vetették őket börtönbe. Ezek az alakok persze nem mulasztották el hozzátenni, hogy a nagy szegénységnek, nem csak a népnúzó földesurak az okai, hanem az ő földjeiket bérlő zsidók is. Az agitátorok nem találtak süket fülekre. Tűzcsóvák röptek a nemesi kúriákra, lakóikat kiráncigálták és agyonverték. Egyúttal a zsinagógákat is megrongálták, ablakaikat betörték. A katonaság lábhoz tett fegyverrel várakozott, és valószínűleg készakarva mindenütt lekészt a beavatkozásról.

A zsidó közösség egyre nagyobb számban menekült a veszély elől Magyarországra, amelyről a már oda áttelepültek azt írták haza, hogy ott őket legfeljebb utálják, de nem bántják, és az imaszobáik zavartalanul

működhetnek, sőt helyenként az egyes közösségek zsinagógákat is építtethetnek, ha össze tudnak perselyezni elég pénzt.

Izunak és Miriamnak nem volt gyerekük, az egyetlen gyerekük rég kint volt a temetőben. Minden Jahrzeitjén vittek egy kavicsot a sírjára és számolgatták, hány éves lenne a kis Sáríkájuk. De talán az Úr megkönyörül rajtuk és meghallgatja fohászukat. Lehet, hogy a hegyből fakadó meleg vizes fürdők is segítenek, amit a sokgyerekes szomszédasszonyok saját példájukra hivatkozva javasolnak, de kuncogva hozzátesznek még mást is.

A gyerektelen házaspárnak a költözködés nem jelentett nagy gondot. Összepakolták Izu cipésszerszámaait, csekély megmaradt bőrkészletét, talpnak, saroknak és felsőrésznek valót, a kész és nyakukon maradt csizmákat, szegényes holmijukat, mindent szekérre pakoltak és nekivágtak az Alföldnek. Izu már járt régebben a magyar Alföldön. Tudta, hogy minden huszár magyar, és ezért jogosan remélte, jó pénzt kap a huszárszabású csizmáiért. Feltett a szekérre egy tucat jól kisuvickolt vadonatúj csizmát és leszekerezett egészen Szabolcs vármegye központjáig a híres nagy-kállói vásárba, hogy ott kundschaftot találjon deli szép párcsizmáinak. Nem is csalódott reményében. Csekély helypénz ellenében kirakhatta áruját. A vásárló-jelöltek gusztálták a csizmákat és a kis csoportosuláshoz csatlakozott egy vitézkötéses zubbonyt viselő bajszos úriember, aki látta, hogy kivel áll szemben és németül szólította meg.

Zsidó, tetszik a munkád, van-e az én méretemre való?
Izu lepillantott az inkriminált lábra, tapasztalt szemmel megmérte és sajnálattal közölte:

- Ilyen méretűm uram, nincs.
- Akkor mérd meg a lábamat, és legközelebb legyen.
- Majd csinállok egyet, de mérnem nem kell, látom így is.
- Azt a magabiztos zsidáját. Ha tényleg jó lesz a méret, nemcsak kifizetem, hanem fel is fogadlak.

Mint a körülöttük állók elmondták az úriember a vármegye aljegyzője volt.

Miután rászánták magukat a (belső, országhatáron belüli) emigrációra, Izu és Miriam elindultak dél felé. Már sok falubelijük volt Magyarországon, a címüket is tudták, majd csak segítenek elhelyezkedni, amikor Izunak eszébe jutott, hogy van odaát egy kundschaftja, aki várja az áru

leszállítását. Kerestek hát egy fogadót, a vendéglős, micsoda véletlen, szintén az Úrral szövetséges népből való volt. Kivettek egy szobát és figyelmeztették a kocsmáros, hogy kicsi zajt fognak csinálni, mert Izunak be kell fejezni egy sürgős munkát.

– Az üzlet az üzlet, nem baj, ha zajjal jár, csak haszonnal is járjon, – adta meg a vendéglős a beleegyezését. Izu azonnal felment a szobájukba és elővette az anyagait, szerszámait és leszaladt a földszintre, ahol Miriam nagy beszélgetésben volt a kocsmáros feleségével. Érdeklődött a helyi viszonyok iránt. Izu megakasztotta a valószínűleg tartalmas eszmecserét, mert megkérte nejét, hogy keverjen csirizt a konyha lisztartalékaiból és melegítsen enyvet a tűzhelyen. Párosával szedte a lépcsőfokokat, hogy minél előbb kiszabja az aljegyző huszárfazonú csizmáját. Addig nem is folytatták az útjukat, amíg a remekbeszabott lábbeli el nem készült. Már ott ragyogott az ablakpárkányon, amikor a pár jókedvűen ágyba nem bújt. Mint később kiderült, az Úr végül meghallgatta a házaspár fohását, és aznap éjjel nem csak a szép pár csizma készült el.

Harmadnapra megérkeztek Kállóba. Izu megkereste az óriási, sárgára festett, díszes megyeházát és bekopogott az aljegyző ajtaján. Az ajtót nem volt nehéz megtalálni, mert előtte cifraruhás hajdú posztolt.

– Az aljegyző urat keresem – mondta Izu németül.
– Niksz dajcs, pimasz zsidó – volt az udvariatlan válasz.

A zajra kinyílt a nagy, barnára mázolt ajtó és csibukkal a szájában kilépett az aljegyző. Azonnal megismerte Izut.

– Sokat késtél, zsidó. Itt a csizma?

Izu szó nélkül elővette a háta mögül a csizmát.

Az aljegyző a tettek embere volt. Ott a folyosón nekitámaszkodott a falnak és szólt a hajdúnak, hogy húzza le a csizmáját. Megigazította kapcáját és rögtön fel is próbálta az új csizmát Izu segítségével. Elkezdett fel-alá sétálni a kelchelmi lapokkal burkolt folyosón és láthatólag elégedetten hallgatta az új csizma nyikorgását.

– A lábujjaim mondják nekem, hogy jó a szemmértéked zsidó. Az árát megkapod. Írni tudsz-e, persze úgy értem, németül. A ti fura betűiteket mindannyian ismeritek.

– Tudok, uram. Miért kérdi?

– Te csak válaszolj, és ne kérdéssel a kérdésre. Tudom ez nálatok így szokás. Mindjárt megtudod, miért kérdeztem. Van nekem egy, a te fajtádból való bérlőm. Ő bérlő felesbe az 500 magyar holdnyi birtokomat, Rendes fiú, pontosan elszámol minden évben, övé a termény és a szaporulat fele. Nem nagy birtok, magam is elboldogulnék vele, de a vármegyei munka sok időmet elfoglalja. Kevés a fizetés és alig van axidencia. Jól jön a birtok jövedelme. Fiaim már felnőttek, mindkettő a császárt szolgálja külhonban, hol itt, hol ott. Volt egy morva intézőm, de teherbe ejtette a házvezetőnőmet. Az ilyesmit nem tűröm. A hajdúm az oltár elé pofozta az ipsét. Mind a ketten azonnal felmondtak. Látom, te ügyes ember vagy, jó a szemmértéked és megbízhatónak látszol. Felfogadlak kasznárnak vagy inkább intézőnek. Látom, a feleséged várandós, de a ház körüli munkát el tudja látni az én egyszemélyes háztartásomban. Beköltözhetnek az intéző üresen álló házába. A részleteket később megbeszéljük.

Pontos időre, mint egy svájci vekkeróra megszületet a kis Benjámín. Életerős kis lurkónak látszott, szülei különös gondossággal ápolták-gondozták, hogy a Mindenható hagyja meg nekik öreg napjaikra támasznak és vigasztalónak. Izu lassan eléri az ötödik ikszet, Miriam se marad el sokkal tőle.

Amíg Izu a bérlővel tárgyalt és a termés kilátásait mérlegelték, Miriam Benzsit babusgatta és emellett jutott ideje az alispán egyszerű háztartására is. A házigazda pedáns ember volt. Kényes volt a rendre és a tisztaságra. A lakás minden sarkában volt egy cseh üveg hamutartó, hogy ott verje ki a hamut a pipájából, ahol a pipa kialudt, és azonnal szólt Miriamnak, hogy ürítse ki a hamut. Nem ivott, nem járt társaságba, úgy látszott, lenézi a megyei embereket.

Sok újságot járatott, és latin költők könyveit forgatva ismételte a régen tanult hexamétereket.

Így köszöntött be a sok vihart hozó '48-as év.

Felbolydult az egész ország. A békés, kényelmes munkatempóhoz szokott aljegyző, egész vármegyei tisztikarral együtt szaladgált, mint a fületlen kutya. Az új kormány naponta tucatjával küldte az új rendeleteket és körleveleket. Mindenről kimutatásokat kértek, régen, néha évszázadok óta porosodó akták szalagjait kellett kicsomózni és a régi szalagok a tisztviselők kezében elporladtak. Még a rebellisnek számító vármegyei emberek is bánatosan gondoltak a régi nyugalmas és kedélyes kvaterkázással, és ebéd utáni sziesztazással eltöltött időkre.

Még Izu napjai is sűrűsödtek. Ő volt a sor legvégén. Neki kellett az úrbéres (jobbágy) telkeket, az uradalmi földeket, a különböző ősi jogcímen bírt erdőket és legelőket kimérni és kiosztani. Rá hárult a bérlővel történő elszámolás terhe is. A lassanként megindult háborúból csak annyit érzékelt, hogy az alispán nevében, neki kellett, a birtokra kirótt az újoncozási kvótát emberekkel feltölteni. Mindez veszekedéssel, sírás-rívással járt.

Egyik este az aljegyző elpanaszolta, hogy neki kell fogadnia a megyébe érkező, és ott megszálló sose hallott nevű tábornokot, aki az erdélyi front parancsnokává lett kinevezve. Valami lengyel, aki nem tud magyarul – minek jön az ide –, bosszankodott a földesúr. Azért bízott meg engem a főispán, mert ő nem akar egy polyák lázadóval fraternizálni, és én vagyok a megyei tisztikarban a legjobb latinos, és a lengyelek még nem felejtettek el latinul. A nevét is mondták, rövid neve van, Bemnek hívják, a keresztnévét nem jegyeztem meg.

– Nem tetszik tudni, hány éves? – kérdezte izgatottan Izu.

– Mondták, de elfelejtettem. Korodbeli lehet.

Izu rögtön rájött, hogy kiről van szó. Biztosan ő Bóhm ügyvéd katonafia, aki német hangzású, morva származásra utaló nevét Bemre változtatta. Gondolom, emlékszik rám, pedig húsz éve nem láttuk egymást. Ha itt lesz, megpróbálom felkeresni.

Így is történt. Másnap kora este, amikor úgy gondolta, hogy a nappali hivatalos ügyekkel már végzett a tábornok, és az elmaradhatatlan esti fogadások még nem kezdődtek meg, és remélhetőleg a délutáni sziesztának is vége, Izu bement a megyeházára. Az épületet, szokatlan módon, nem a megyei perzekútorok, hanem szuronyos katonák őrizték. Megmondták, hol van Bem tábornok szobája. Az ajtó előtt katona állt és be is jelentette Izut. A tábornok abbahagyta az iratok olvasását, felállt az íróasztallá előléptetett dohányzóasztal mellől és látható örömmel ölelte át Izut.

– Szervusz, Izu. Te hogy kerülsz ide?

– Ezt én is kérdezhetem. Amikor utoljára hallottam rólad, a franciáknál voltál.

– Azóta Bécsben is voltam. Őket védtem. Most Erdélybe készülök, őket az oroszoktól kell megvédenem.

– Az oroszoktól egyszer már kikaptál, ezt hallottuk. Bécset elvesztetted. Most az erdélyieket meg tudod védeni?

– Pimasz vagy Izidor, mint minden galiciáner. A zsinagóga perselyét nem én vesztettem el?

Bemnek hirtelen eszébe jutott valami. A fiatalkori emlékek eltűntek, eltűntek a folyóparti beszélgetések, a töltött hal íze is elenyészett és helyüket Erdély hegy- és vízrajzi térképe foglalta el. Olyan élességgel jelentek meg a hegyek, mint ha most látná őket, pedig sohasem járt arrafelé. Ilyen fantáziája lehetett tüzérkari kollégájának és volt hadvezérének, Napoleonnak, akivel együtt szenvedték végig a szerencsétlen oroszországi hadjáratot.

– Izu, én most az oroszok ellen indulok. Aktuálisan az oroszok lengyelből vannak, mert a cár a Varsói Hercegségből rendelte oda csapatait, hogy az osztrák császár könyörgésére leverje a magyarok szabadságharcba fordult forradalmát. Gondolom, te se imádod az oroszokat és szívesen segítenél egy gyerekkori haverodnak, Látod még erre a szóra is emlékszem. Lenne egy kérésem. Vissza is utasíthatod, nem haragszom meg.

– Mit tehet egy lúdtalpas, nagyon-nagyon civil érted?

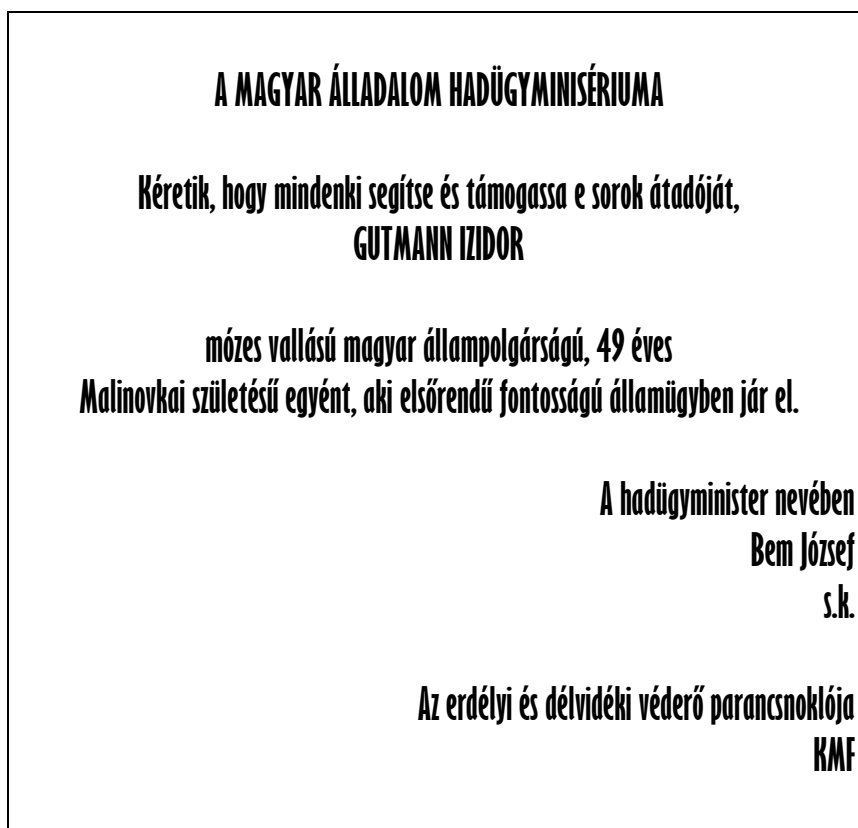
– Nagyon keveset tudok az ellenem felvonuló orosz csapatokról. A magyar vezérkarnak semmi hírszerzési tapasztalata nincs. A tisztek kevés kivétellel szolgáltak a császári hadseregben, esetleg rangban ezredparancsnokig is eljuthattak. De olyan kényes helynek, mint a hírszerzés, a közelébe sem engedték őket. Így kénytelen vagyok vakon háborúzni. Bátor vagyok, de nem vakmerő. Körülnézhetnél az oroszok között. Mint galíciai zsidó nem keltenél feltűnést. Álcázásul árulhatnál is valamit. Én holnapután indulok kocsival, a front előtt kitennék. Nos, mit mond erre a talmud?

– A talmud azt mondja, hogy tegyél annyi rosszat a muszkáknak, amennyi jót magadnak kívánsz

– Dobzse. A részleteket útközben megbeszéljük.

Izu elbúcsúzott a családjától, mint Hektor (a koronaherceg nejének és fiának a nevére, sajnos, nem emlékszem). Úticélját, persze, nem árulta el. Nem akarta, hogy Miriam izguljon. Különben is, aki fontos, titkos állami küldetésben jár el, annak hallgatni illik.

A megadott időben pontosan megjelent a megyeháza előtt. Amint felszálltak a féderes csézára, Bem átadott egy csomag (nem Kossuth) bankót, és egy fejléces iratot

Izu a másik, kopottabb kaftánját vette fel az útra, a mit sem sejtő Miriam ellenkezése dacára. Most felfejtette a kaftán bélését, és oda rejtette a becses ajánló levelet. Ez alatt a konspirációs művelet alatt, Bem elmondta, mit szeretne tudni.

A szokásos adatokon túlmenően – létszám, fegyverzet, stb. – különösen kíváncsi volt az orosz csapatok egészségi állapotára. Az orosz túlerőre való tekintettel csak egy kis vérhasban, vagy egy jó tífuszjárványban reménykedhetett. A hivatalos részt ezzel befejezettnek tekintette, és az út további részében ifjúkori emlékeiket elevenítették fel. Amikor a kocsi a Kolozsvár feletti dombokhoz ért, a tábornok megállította a kocsit, és mindketten leszálltak, hogy gyönyörködjenek a kincses város csodálatos látványában. Izu ilyen nagy várost még sohasem látott, Galíciában nem is volt ennél nagyobb. Itt Bem el is búcsúzott és sok szerencsét kívánt alkalmi útitársának, régi ismerősének, jelenlegi beosztottjának.

A városban Izu első útja a zsinagógába vezetett. Először is az Úr segítségét akarta kérni merész vállalkozásához, jóllehet nem tudta, hogy az első kémkedés előtt milyen brochét kell mondani. Azonkívül a városban, ha valaki, akkor a samesz tudja, merre vannak az oroszok. Meg is tudta, hogy már átkeltek a Kárpátokon, és Régen felé járnak. Izu azt gondolta, hogy Bemnek a helybeli sameszt kellett volna felkérnie kém munkára, mert az mindent tud.

Ezután elindult beszerezni az árulnivaló holmikat, amire az orosz katonák között keresletre lehet számítani: tű, céna, bicska, dohány és hasonló olcsó és kis súlyú holmik. Az oláh rőfösnek, akinél a felderítőmunka álcázásához szükségesnek vélt árucikkeket beszerezte gyanús lett a szokatlan en gros vásárlás és jogosan feltételezte, hogy egy jövőendő konkurensére akadt. Ő is a háború ébresztette üzleti lehetőséget akarta kihasználni. Számára mindegy volt, hogy melyik hadseregnél vállal markotányosi másodállást.

A rőfös szólt egy-két cimborájának, az utcán meglesték Izut, kikezdték vele, alaposan megverték, elvették tőle a beszerzett árut, és a nála maradt pénzt. A járókelők nem avatkoztak bele az afférba. Vernek egy zsidót, na és? Ez mindennapos látvány erre felé.

Izu fájó szívvel, de befejezettnek tekintette hazafias küldetését és gyalogszerrel elindult hazafelé. Néha-néha sikerült felkéredzkednie egy szekerre, de amire hazajutott, vége lett a szabadságharcnak. Útközben megtudta, hogy Bem nem került fogságba és átjutott a törökökhöz.

Családjának sem esett bántódása. Boldogan ölelte magához a már totyogóképes Benjámint és drága feleségét, Miriamot. Izu úgy érezte, hogy ő is részese volt a dicsőségesen elbukott szabadság küzdelemnek, és várta mikor jönnek érte a sisakos zsandárok. Azok persze nem is tudtak Izu hősie harcáról, és ő is csak futólag tett említést otthon erdélyi hőstetteiről, amelyek emlékezetében egyre nőttek és egyre veszélyesebbekké váltak. Az alispán urat nehéz vasban, börtönben tartották, így intézőség híján kénytelen volt visszaülni a háromlábú suszterszékre és leakasztani a szögről a zöld kötényt.

A Bach-korszak nem kedvezett az új csizmáknak, a huszárszabásúakat egyenesen rebellisnek tekintette, de a régiiek elkopását nem akadályozta meg. Így a flekkék készítése és a sarkalás lett a fő bevételi forrása a családnak. Otthon már magyarul beszéltek, Bendzsi is magyar elemibe járt. Izu a jobbik kaftánját lerövidíttette és a fekete kabátra

egy gombkötővel fekete vitézkötést tetetett. Így készül egy galíciai atilla. A 60-as években a gondosan megőrzött megbízólevelét bekereteztette és kiakasztotta a műhely falára.

Pár év múlva, amikor a viszonyok rendeződtek, a megbízó levél alapján folyamodott a belügyminisztérium honvédkegyeleti osztályához, hogy számára nyugdíjat szíveskedjenek megállapítani a honvédelem terén kifejtett érdemei miatt. Kérését a hatóság elutasította arra való hivatkozással, hogy a közös hadügyminisztérium nem tekinti érdemnek a lázadóknak tett kémszolgálatot.

Így Izidor dédapámnak nem maradt más vigasza, csak az, hogy én leszek a dédunokája.